

Uniwersytet Rzeszowski

Kolegium Nauk Humanistycznych

Promotor: dr hab. ks. Sławomir Zabraniak

Patronat i mecenat Lubomirskich na Rzeszowie

Mgr Aleksandra Haligowska

Streszczenie rozprawy doktorskiej

Istnieje wiele dzieł, które szeroko opisują historię Rzeszowa, poruszając wiele wątków, pozostawiają jednak pewien niedosyt. Opracowanie kwestii wpływu Lubomirskich jako właścicieli miasta, na jego kształt i wygląd jawi się jako ważny i potrzebny postulat badawczy. Niniejsza praca jest próbą zapelnienia tej luki. Jej zasadniczym tematem jest patronat i mecenat Lubomirskich w mieście. Patronat rozumiany jako pula praw i obowiązków wobec Kościoła wpisana w rolę właściciela miasta, miał niebagatelny wpływ na regulację szerokiej sfery życia społecznego. Patron, posiadający prawo prezenty, decydował o obsadzaniu godności kościelnych na terenie parafii. Równocześnie stawał się jej opiekunem, przyjmując obowiązki właściwe wobec integralnej części majątku dziedzica. Mecenat oznacza opiekę gospodarza nad sferą kulturalną miasta, poprzez finansowanie wybranych dziedzin sztuki lub instytucji. W poczet beneficjentów mecenatu można zaliczać zarówno indywidualne postacie jak i poszczególne fundacje, zarówno świeckie jak i kościelne.

Patronat i mecenat były tą formą działalności Lubomirskich w Rzeszowie, której skutki miały kluczowy wpływ na funkcjonowanie miasta i tworzenie jego unikalnego charakteru. Kwestionariusz pytań obejmuje szeroką problematykę. Jak doszło do przejęcia Rzeszowa przez Jerzego Sebastiana Lubomirskiego? Jak wyglądało miasto w momencie zmiany właściciela? W jaki sposób Lubomirscy angażowali się na polu patronatu i mecenatu? Jakie inicjatywy podejmowali? Jak spełniali się w roli patronów i mecenasów? Co ich wyróżniało? Co po ich wysiłkach pozostało? Jak doszło do utraty znaczenia rodu w Rzeszowie?

Patronat był obowiązkiem a mecenat nad sztuką zaś Lubomirscy wpisali jako część swego etosu rodzinnego. Celem rozprawy jest przedstawienie członków rodu panujących w Rzeszowie w świetle ich działalności. Ważne jest szukanie odpowiedzi na pytanie jak korzystali z przysługujących im praw, jak wywiązywali się ze swych obowiązków i co charakteryzowało ich jako mecenasów. Działalność ta może przybierać rozmaite formy, które uwidaczniają się nierzadko w charakterystyczny sposób dla poszczególnych rodzin

magnackich. Wyróżnienie tych cech i udokumentowanie, że były one realizowane w Rzeszowie oraz opisanie w jaki sposób się to odbywało jest głównym przedmiotem niniejszej pracy.

Podjęta tematyka przesądziła o strukturze pracy. Rozprawę podzielono na cztery rozdziały. Pierwszy rozdział niniejszej pracy zawiera opis rodu Lubomirskich – od genezy, przez przybliżenie biografii członków linii rzeszowskiej daje możliwość analizy postępowań, wyborów i motywów, jakimi kierowali się Lubomirscy na przestrzeni dziejów. Obowiązkiem było zaznaczenie początku związku Rzeszowa z rodem oraz momentu jego zaniku, dzięki czemu późniejsze, problemowe przedstawienie Lubomirskich w roli patronów i mecenasów, zyskuje odpowiednie tło. Celem pierwszego rozdziału pracy jest między innymi wyróżnienie członków rodu linii rzeszowskiej i ukazanie ich losów, kładąc nacisk na kwestie związane z miastem. Paragraf byłby jednak niepełny, gdyby wykluczyć z niego przedstawienie etosu rodu, który niewątpliwie posiadał swoje charakterystyczne, wyłączne Lubomirskim cechy. Poruszenie tej problematyki znacznie poszerza perspektywę spojrzenia na Lubomirskich i ich związki z Rzeszowem oraz decyzje i inicjatywy podejmowane na polu będącym przedmiotem niniejszej pracy.

Drugi rozdział stanowi najistotniejszą część pracy. Opisuje on Lubomirskich jako patronów i mecenasów Kościoła. Przedstawione w nim zostały kwestie dotyczące samej istoty patronatu kościelnego oraz inicjatywy podejmowane wobec poszczególnych fundacji. Najważniejsze było ukazanie roli i wpływu Lubomirskich na przedmiot obsadzania godności kościelnych i członków rodu jako inicjatorów powstania kolegium pijarów, klasztoru i kościoła reformatów, kaplicy myśliwskiej, kaplicy zamkowej oraz jako dobrodziejów fundacji szpitalnych i pijarskiej apteki. Celem jest bowiem naświetlenie tych inicjatyw, które wpływały bezpośrednio z działalności członków rodu i miały swoją kontynuację w aktywności następców. Tworzyło to pewien wzór relacji między instytucjami kościelnymi a Lubomirskimi, którego opisanie jest kluczową kwestią pracy. W rozdziale zawarte są szczegółowe opisy dotyczące motywów, które zaważyły o utworzeniu danych fundacji i sposobu ich funkcjonowania oraz troski o ich stan materialny: budowę, walory praktyczne i artystyczne, remonty.

Inicjatywy na polu kultury stanowią treść trzeciego rozdziału pracy. Ukazuje Lubomirskich w roli modernizatorów miasta. Przedstawia jak Rzeszów przeobrażał się na przestrzeni wielu dekad pod względem funkcjonalnym i estetycznym, co jest ważną częścią nadania nowej jakości życia kulturalnego lokalnej społeczności. Rozdział opisuje jaką rolę poszczególni gospodarze pełnili w animowaniu życia teatralnego i muzycznego w Rzeszowie. Te kwestie były ściśle związane ze wspieraniem kolegium pijarów, co sprawiło iż miasto stało się wówczas ważnym ośrodkiem kulturalnym regionu. Istotną częścią paragrafu jest również kwestia wspierania finansowego utalentowanej młodzieży i sprowadzania zamiejscowych artystów do Rzeszowa.

Ostatni rozdział porusza istotną kwestię edukacji w Rzeszowie. Poziom edukacji w mieście odgrywa kluczową rolę w ocenie Lubomirskich jako mecenasów. Jest to podstawowe kryterium, które obrazuje poziom troski o niematerialny rozwój miasta. Wprowadzenie do tematu stanowi opis tradycji edukacyjnych rodziny Lubomirskich za czasów ojca Jerzego Sebastiana Lubomirskiego – Stanisława. Ukazuje związki rodziny z Akademią Krakowską co miało bezpośredni wpływ na model kształcenia w Rzeszowie oraz genezę relacji między Lubomirskimi a pijarami. Przedstawienie tych wątków wyjaśnia poczynania dalszych pokoleń Lubomirskich rządzących Rzeszowem na polu finansowania nauki. Rozdział opisuje kolejnych gospodarzy nie tylko jako dobrodziejów Collegium Ressoviense ale także szczegóły jego funkcjonowania. Przedstawia również problematykę związaną z doborem kadry nauczającej oraz działalność stypendialną.

W celu znalezienia odpowiedzi na postawione wyżej pytania sięgnięto przede wszystkim do źródeł archiwalnych przechowywanych w archiwach państwowych i kościelnych. Wiele z nich było dotychczas nieznanymi badaczom lub tylko w niewielkim stopniu przez nich wykorzystanych. Wiele cennych informacji o działalności Lubomirskich jako patronów i mecenasów odnaleziono w zbiorach Archiwum Państwowego w Rzeszowie.

Uzupełnieniem kwerendy w archiwum rzeszowskim były zasoby Biblioteki Czartoryskich w Krakowie i zbiory archiwów kościelnych, głównie zakonnych w Krakowie, Archiwum Bernardynów, Archiwum Reformatów i Archiwum Pijarów. Podjęto także kwerendę w Archiwum Archidiecezjalnym w Przemyślu. Przechowywane tam akta wizytacji i akta konsystorskie stanowiły cenne źródło informacji

Podsumowując krótki opis kształtu pracy, należy podkreślić jaki jest cel i metoda jej powstania. Najważniejszym było scalenie informacji zawartych w rozbudowanym materiale archiwalnym. Jego ilość oraz różnorodność pod względem treści i charakteru źródeł decydowały o sposobach opracowania. Wykorzystanie go w efektywny sposób nie było możliwe bez analogicznego odniesienia się do znanych już faktów. Proces badawczy koncentrował się zatem na zilustrowaniu jak najbardziej wiarygodnego opisu rzeczywistości w oparciu o zestawienie zgromadzonych źródeł i literatury przedmiotu.